

KAROLINA GAJDA
Uniwersytet Jagielloński

OD STREETWORKERKI DO ETNOGRAFKI: OSOBISTA PODRÓŻ MIĘDZY ULICĄ A AKADEMIA

WSTĘP

O przenikaniu się światów pracy pomocowej i akademii powstało już niejedno opracowanie (Szarfenberg 2017; Frysztacki 2019). W istocie, to, co stanowi tę zawodową praktykę, leży w polu zainteresowań naukowych, a to, co rozpoznane i wyjaśnione w murach akademii, zwrrotnie może wspierać działania pomocowe. Choć rola badacza jest jedną z tych, które pełni pracownik socjalny (Kotlarska-Michalska 2003), to badania akademickie i te realizowane na potrzeby procesu pomocowego mają swoją specyfikę. Mogą się przenikać i wzmacniać, jednak jako stała hybryda, i ich wzajemny wpływ rzadko stanowi przedmiot osobnych opracowań. Autorzy zagraniczni rozpoznawali, między innymi, jak kategorie bezdomności są tworzone w praktyce (Williams 2022), jak pracownicy socjalni pracujący metodą *outreach*¹ wytwarzają granice wykluczenia poprzez codzienne

Adres do korespondencji: karolina.gajda@doctoral.uj.edu.pl, ORCID: 0000-0003-1275-9623

¹ Praca socjalna prowadzona poza instytucją, w naturalnym środowisku życia i aktywności odbiorców. Jedną z jej form jest streetworking (Szluz 2014).

praktyki (Smith, Hall 2016). oraz analizowali refleksje etyczne wynikające z podjęcia roli pracownika socjalnego w procesie badawczym i po jego ustaniu (Mathew 2020). Skupiali się na wpływie pracy socjalnej na etnografię lub odwrotnie, łącząc role badacza i pracownika socjalnego *ad hoc*. W badaniach polskich dostrzegłam podobną jednostronność, na przykład wpływ teorii naukowych na streetworking (Forma, Kanabrocka, Łach 2023). Łączenie ról pracownika socjalnego i etnografa w odniesieniu do zjawiska bezdomności istnieje przede wszystkim w formie *action research* (Mathew 2020) i *embedded ethnography* (Williams 2022), ale jest krótkotrwałe i jednokierunkowe. Moja praca streetworkerki i obecność w świecie osób bezdomnych² nie tylko przyniosła wymierne efekty w obszarze pomocy społecznej, ale także zainspirowała mnie do zaplanowania badań naukowych, które z kolei profesjonalizują i wzbogacają pracę zawodową. Trwale łącząc rolę streetworkerki z rolą badaczki, dostrzegłam, że obie mogą przynosić sobie wzajemnie korzyści: perspektywa etnografii ulicy poszerza się o nowe wrażliwości czerpane ze streetworkingu, a streetworking adaptuje metody zainspirowane etnografią. Moją „podróż między ulicą a akademią” — wzbogacającą naukę o podejście dwukierunkowe — uznałam za przedsięwzięcie innowacyjne, a celem artykułu uczyniłam analizę możliwych wzajemnych wpływów i wskazanie potencjału uważnej współpracy. Artykuł powstał na podstawie moich własnych doświadczeń, dlatego refleksje w nim zawarte w dużej mierze mają osobisty charakter, w duchu idei Elżbiety Tarkowskiej, aby być „bliżej biednego” (Tarkowska 2016).

W pierwszej części artykułu opisuję streetworking prowadzony wśród osób bezdomnych i zestawiam tę metodę pracy socjalnej z klasycznym, terenowym rozumieniem pracy etnograficznej³. Nakreślam potencjał streetworkingu, szczególnie z perspektywy etnografii ulicy (Czyński 2021;

² Termin „osoby bezdomne” stosuję świadomie, zgodnie z perspektywą *identity first* i sposobem autoidentyfikacji badanych (por. Lucas, Phelan 2012; Żychowska-Skiba 2023; Taboas, Doepke, Zimmerman 2023). Język ma stygmatyzujący potencjał, jednak uznałam, że rezygnacja z określenia używanego przez osoby, którym pomagam, byłaby formą symbolicznego uciszenia.

³ To jest fizycznej obecności w miejscu pobytu badanych (Sharma, Sarkar 2019), w tym w organizacji (Kostera 2011), w przeciwieństwie na przykład do badań archiwalnych (Krzenińska 2016), badań społeczności internetowych (Kozinets 2012), etnografii wielostanowiskowej (Marcus 1995) czy netnografii (Jemielniak 2013).

Radice 2011) i antropologii bezdomności (Glasser, Bridgman 2001), pokazując podobieństwa i różnice obu rodzajów działalności. W drugiej części analizuję obszary ich wzajemnego wpływu, a tłem tej analizy są moje podróże między wspieraniem osób bezdomnych a badaniami naukowymi i poszukiwaniem teoretycznych ram dla obserwacji dokonanych w pracy pomocowej. Na zakończenie podsumowuję swoje refleksje i analizy.

POLE POMOCOWE I POLE BADAWCZE

Streetworking to „mobilna praca socjalna polegająca na docieraniu do ludzi «tam, gdzie są» i podejmowaniu działań pomocowych” (Biernat 2009, s. 19). Bywa traktowany jako filozofia relacji międzyludzkich w pomaganiu potrzebującym zakorzeniona w antropologii personalistycznej (Jęczeń 2013), jednak z reguły pozostaje praktycznym narzędziem pracy socjalnej. Praca socjalna natomiast to działalność zawodowa o charakterze pomocowym, świadczona w celu poprawy funkcjonowania osób i rodzin w ich środowisku społecznym, ale też dyscyplina naukowa w ramach nauk społecznych. Streetworking najczęściej jest stosowany w pracy z grupami zmarginalizowanymi lub zagrożonymi wykluczeniem (Cieślak 2016), takich jak dzieci ulicy, osoby świadczące usługi seksualne, ludzie bezdomni (Dębski, Michalska 2012). Streetworkerów można spotkać tam, gdzie osoby te spędzają czas, to jest na ulicach, dworcach, w pustostanach.

Etnografia to zarówno fundamentalna metoda badawcza antropologii kulturowej i społecznej, jak i niezależne podejście badawcze. Jako taka dostarcza unikalnych technik badania życia społecznego grup ludzi, wykraczając poza standardowe badania socjologiczne czy psychologiczne (Pink 2001). Jej celem jest zrozumienie i opis praktyk badanych grup w kontekście większych struktur historycznych, kulturowych i lokalnych (Geertz 2005). Teren badań etnograficznych i przedmiot bezpośredniego poznania rozumieć będę bardziej „klasycznie” — jako naturalne środowisko życia społecznego oraz zagadnienia powiązane z sytuacją grup marginalizowanych, do których zaliczane są osoby bezdomne (Sharma, Sarkar 2019). Z takiego rozumienia wynika moje zainteresowanie etnografią ulicy jako podejściem badawczym, w którym „terenem” jest „ulica”, stanowiąca miejsce skupienia strategii przetrwania i relacji społecznych, przy czym jej przestrzeń stymuluje kulturę i zachowania oraz mobilność (Czyński 2021;

Smith, Hall 2016). Badania ulicy koncentrują się na długotrwałej obserwacji uczestniczącej i docieraniu do rozumienia znaczeń nadawanych rzeczom i zjawiskom przez jej użytkowników, z perspektywy emicyjnej (Radice 2011; Williams 2022). Ze względu na przedmiot badań i podmiot oddziaływań pomocowych szczególnie istotna jest też dla mnie antropologia bezdomności, która podkreśla wagę poznania i prezentowania perspektywy osób bezdomnych, rozszerza ujmowanie bezdomności poza brak domu — pokazując jej silne uwarunkowania kulturowe, społeczne i egzystencjalne — i wyraźnie zaznacza konieczność zaangażowania badacza w praktykę (Glasser; Bridgman 2001). Natomiast jeśli chodzi o metody pracy pomocowej, to bliskie są mi perspektywy *action research* (Gierczyk; Dobosz 2016) i *embedded ethnography* (Lewis, Russel 2011). Pierwsze służą wprost poszukiwaniu praktycznych rozwiązań problemów społecznych (kształtowanie polityki społecznej, programów pomocowych), a badacz przestaje być „zdystansowanym ekspertem” (Gierczyk, Dobosz 2016, s. 160). Wchodzi w świat osób badanych i, stając się jego częścią, poznaje kulturę i praktyki społeczne. Odchodzi od klasycznej roli badacza jako osoby o minimalnym wpływie na badane środowiska, przyjmując rolę kierującego zmianą (Tarkowska 2016). *Embedded ethnography* jest bliska streetworkerowi, chociaż nie należy on do społeczności osób bezdomnych: długotrwała, systematyczna obecność w terenie pozwala zbliżyć się do perspektywy badacza „osadzonego” w tej społeczności. Dzięki temu może on rozumieć codzienne doświadczenia, praktyki i niuanse życia osób bezdomnych. Może także prowadzić badanie własnej organizacji, będąc w niej osadzonym.

Streetworking i etnografia mają wiele punktów wspólnych. Łączy je przede wszystkim miejsce i przedmiot badań / oddziaływań pomocowych, oddanie głosu grupom zmarginalizowanym, współuczestniczenie w życiu osób badanych (Rakowski 2009), relacja oparta na zaufaniu, wpływ na praktykę społeczną (obalanie negatywnych stereotypów i uprzedzeń) i wywoływanie zmiany⁴. Codzienne interakcje przynoszą rozumienie dynamiki grupy i jej zwyczajowych praktyk, dostarczają wiedzy fenomenologicznej — wychodzącej poza informacje czysto deklaratywne, trudnej do zwerbba-

⁴ Nie tylko antropologia bezdomności i *action research*, ale i klasyczne badania mogą się przyczynić do zmiany, na przykład badania Kim Hopper z 1981 (zob. Hopper 2003) pokazujące, że placówki dla osób bezdomnych powinny być małe, czyste i bezpieczne.

lizowania, zweryfikowanej rzeczywistości zachowaniami w ich naturalnych kontekstach. Streetworkerzy i badacze terenowi korzystają z podobnych metod, jak obserwacje, wywiady, dokumenty i fotografie, badania śledcze, a formą dokumentowania informacji są najczęściej klasyczne notatki (Wolfinger 2002). Obie działalności dają efekt w postaci gęstego opisu, osadzonego w znaczeniach i kontekstach (Geertz 2005), wymagają zachowania neutralności⁵ i zbierania informacji z pierwszej ręki (Wolfinger 2002) oraz etycznej uważności, a ich skuteczność zależy od profesjonalizmu, doświadczenia oraz kompetencji osób je prowadzących. Tylko postawa otwartości pozwala na zaobserwowanie interesujących zjawisk (Spradley 1979). Streetworking i etnografię łączą również zagrożenia, takie jak trudność z uzyskaniem dostępu do grupy w sensie fizycznym (nie zawsze jest możliwe wejście w teren z powodu braku zgody osoby bezdomnej lub wystąpienia zagrożenia życia lub zdrowia) i psychologicznym (uzyskanie zaufania w niektórych przypadkach okazuje się niemożliwe). Podobne są też problemy formalne (czasochłonność, kosztowność obu działalności) i etyczne, na przykład stygmatyzacja w relacji badacz–badany (Nózka, Gajda 2025). Obie działalności narażone są na subiektywizm, w tym nieświadome uprzedzenia, które mogą wpływać na wybór i interpretację danych oraz pomijać podmiotowość osób bezdomnych. Dodatkowo, ze względu na intymny charakter badań i relacji pomocowej, istnieje możliwość pojawienia się konfliktów interpersonalnych, nieprzewidywanych lub niechcianych relacji.

WZAJEMNE ODDZIAŁYWANIA STREETWORKINGU I ETNOGRAFII

Mimo wielu punktów stycznych streetworking i etnografia to działalności wywodzące się z różnych tradycji, o innych celach i różnym imperatywie etycznym. Celem pierwszej jest wywarcie wpływu, a drugiej — zrozumienie i opis (Geertz 2005). Język streetworkingu to język motywacyjny i praktyczny, podczas gdy język etnografii to język opisu naukowego. Metodyka pracy streetworkera uzależniona jest od potrzeb, zasobów i ograniczeń odbiorcy, etapu działań, obligująca do współpracy, podczas gdy meto-

⁵ Należy zaznaczyć, że streetworker zachowuje neutralność w procesie diagnozy, a nie wszystkie badania etnograficzne wymagają powstrzymania się od wywierania wpływu; patrz: *action research*, antropologia bezdomności.

dologia etnograficzna uzależniona jest od przedmiotu i celu badań. Mimo to streetworking i etnografia mogą się wzajemnie inspirować i wzbogacać w wielu obszarach. Analizie poddałam korzyści, jakie streetworking może wnieść do warsztatu pracy naukowej w zakresie metod (poszukiwania grup wrażliwych, nawiązywania pierwszego kontaktu oraz relacji), indukcyjnych narzędzi badawczych i podejścia do zjawiska bezdomności (podejście procesualne, a nie statyczne, rozwój perspektywy emicjnej przez immersję, budowanie nowych modeli i kategorii bezdomności). Czerpanie z doświadczenia streetworkerów przyczynia się do rozwoju *action research* i *action ethnography* (Vincett 2024), *Go-Along* (Kusenbach 2003), *walk-and-talk* (Pranka 2020) oraz do wytyczania nowych obszarów zainteresowania naukowego. Analizując korzyści płynące dla streetworkingu z etnografii jako metody poznania i zmiany w działaniach pomocowych, skupiłam się na etnograficznych metodach i sposobach opisu: obserwacji i obserwacji uczestniczącej, notatkach etnograficznych, podstawach teoretycznych i kategoriach bazowych (Wolfinger 2002). Czerpanie z doświadczenia badaczy profesjonalizuje diagnozę i praktyki działań pomocowych, uwrażliwia na stereotypy, rozwija myślenie etyczne oraz wyznacza nowe obszary pracy streetworkera, jak na przykład praca ze stygma (Phelan, Link, Moore 1997). Analizowany materiał ułożyłam według etapów procesu metodycznej pracy socjalnej: badanie środowiska i nawiązanie kontaktu/relacji (Forma, Kanabrocka, Łach 2023), diagnoza, planowanie, realizacja planu pomocy, ewaluacja i zakończenie (Kadela, Kowalczyk 2014). Dlatego w artykule analiza wzajemnych oddziaływań streetworkingu i etnografii przenika się raczej (zwłaszcza na etapie diagnozy i planu pomocy) niż stanowi treść oddzielnych sekcji.

Etap badania środowiska

Mobilność terenowa: streetworker „tropiący” niewidzialne przestrzenie

Z osobami bezdomnymi w Krakowie pracuję od 2007 roku. Celem mojej pracy jest włączenie ich do systemu pomocy społecznej (m.in. dostępnych usług, świadczeń, placówek), a następnie wsparcie w wyjściu z bezdomności lub poprawa sytuacji w optymalnym stopniu (np. pozyskanie stałego źródła dochodu, schronienia, niedopuszczenie do pogorszenia ja-

kości życia). Osoby te nierzadko są dla systemu niewidoczne: ukrywają się przed wierzycielami, rodziną lub organami ścigania; cierpią na zaburzenia psychiczne; są uzależnione od alkoholu; dopiero przyjechały do Krakowa. Przepęnia je niechęć do instytucji, strach, rezygnacja lub wstyd (por. Casey, Goudie, Reeve 2008). Najczęściej przebywają w miejscach trudno dostępnych i nieoczywistych, a ich odnalezienie wymaga doświadczenia, znajomości topografii miasta, systematycznego monitorowania rozległych jego obszarów i rozbudowanej sieci współpracy. Streetworkerzy docierają tam, gdzie trudniej dotrzeć pracującemu w terenie etnografowi — „tropią” miejsca pobytu osób bezdomnych — a taka mobilność terenowa może wzmacniać etnografię ulicy (Czyński 2021).

Etap nawiązania kontaktu/relacji

Relacja lojalnościowa: budowanie zaufania w terenie

Po odkryciu miejsca pobytu osób, do których kierowany jest streetworking, podejmuję próbę nawiązania kontaktu. Samo pozostawienie próśby o spotkanie może nie być skuteczne — osoby bezdomne mogą tego nie chcieć, nie mieć możliwości swobodnego poruszania się po mieście lub telefonu komórkowego. Odwiedziny miejsca ponawiam do momentu stwierdzenia z całą pewnością, że nikt już w nim nie przebywa, lub do nawiązania kontaktu. W drugim przypadku zaczyna się proces przechodzenia od nieufności do relacji opartej na zaufaniu. Bywa, że wymaga to czasu i wytrwałości, gdyż niektóre osoby dopiero po wielu miesiącach systematycznego odwiedzania ich miejsc pobytu przestają odczuwać niechęć, a inne mojej obecności nie zaakceptują nigdy. W zainicjowaniu pierwszej rozmowy najczęściej stosowane techniki to przedstawienie siebie i celu wizyty, wzbudzenie zaciekawienia, podarunek (poczęstowanie papierosem, przyniesienie książki) czy zaangażowanie zwierząt (np. przyście do osoby bezdomnej z psem)⁶. Techniki te dostosowane są do sytuacji

⁶ Pomysł zrodził się w moim zespole streetworkerów w wyniku obserwacji osób bezdomnych, które opiekowały się własnymi zwierzętami, a za jego zastosowaniem przemawiały opisy pozytywnych efektów kontaktów ludzi ze zwierzętami (Girczys-Połedniok i in. 2014). Chociaż podejście to wydaje się skuteczne, w Krakowie nie stosuje się go obecnie — street-

i wniosków z obserwacji, która dostarcza informacji, czym dana osoba interesuje się, co lubi. Tematem pierwszej rozmowy — tak istotnej dla dalszych etapów pracy — mogą stać się zwierzęta, rośliny, książki, wiszący w pobliżu plakat z zaginioną osobą. Stosuję zrozumiały dla środowiska osób bezdomnych język, opisując codzienne aktywności i przestrzeń miasta. Streetworkerzy dysponują sprawdzonymi sposobami nawiązywania pierwszego kontaktu, zdobywania zaufania i budowania relacji. Relacja lojalnościowa, operacjonalizująca etykę lojalności, minimalizuje dystans badacz–badany (Nózka, Gajda 2025), kontrastując z klasyczną neutralnością (Spradley 1979).

Etapy diagnozy i planowania

(A) Immersja emiczna (*know what* i *know how* z ulicy) i procesualne trajektorie

Wdrożenie konkretnych działań pomocowych poprzedzam diagnozą⁷, to jest zbieraniem różnorodnych informacji w terenie na temat potrzeb środowiska, sfery wpływów i sytuacji osoby bezdomnej lub rodziny, co daje możliwość naturalnej asymilacji i budowania roli streetworkera (por. Szluz 2014; Kadela, Kowalczyk 2014). Wgląd w trudną do uchwycenia percepcję i wartości osób bezdomnych nierzadko wymaga całkowitego wejścia w ich codzienność, „ubabrania się w bebechach” (Tokarska-Bakir 2004, s. 14). Pracując jako streetworkerka zanurzyłam się w świat „autochtonów” — mieszkańców ulicy — w świat potrzeb zredukowanych do dziś, a najdalej do jutra, ograniczonych możliwości i skróconej perspektywy (np. w kwestiach zdrowia, miejsca zamieszkania). Prowadząc działania w różnych sytuacjach życia codziennego (wizyty w „domach” osób bezdomnych⁸

workerzy nie mają pozwolenia na zwierzęta w przestrzeni biurowej i w czasie pracy terenowej.

⁷ Termin „diagnoza” stosuję zgodnie z praktyką zawodową pracy streetworkerów w Krakowie (Kadela, Kowalczyk 2014, s. 19–24).

⁸ Pisanie o „domu” w przypadku osób bezdomnych jest zamierzone, ponieważ zaobserwowałam, że mimo nieposiadania go w świetle przepisów prawa (zob. Ustawa o pomocy społecznej) nierzadko zamieszkują miejsce swojego pobytu: urządzą je jak dom odtwarzany w specyficzny dla tej grupy sposób i spełnia ono funkcje domu. Altana śmietnikowa może

i miejscach ich pobytu; towarzyszenie w poszukiwaniu pracy, w zakupach, u lekarza, w przygotowywaniu posiłków) zobaczyłam świat z perspektywy osoby bezdomnej. Poznałam inną wiedzę *know what* i *know how* oraz działanie systemu instytucjonalnego od strony pomocobiorcy i okazało się, że jest to system nieprzyjazny dla osób o ograniczonych zasobach intelektualnych, zdrowotnych, skrajnie ubogich, wykluczonych mieszkaniowo i cyfrowo. Świat jawi się im jako zły, a takie postrzeganie nie pozostaje bez wpływu na proces zdobywania zaufania — streetworker przychodzi bowiem z tego „złego świata”, tego, w którym w rejestracji w przychodni zdrowia „adres nie puszcza”, a społeczność lokalna protestuje przeciwko otwarciu ogrzewalni⁹. Siedzenie z osobami bezdomnymi na ławce na Plantach i wpatrywanie się w przestrzeń, paląc papierosa za papierosem; układanie pożółkłych, poplamionych kawą i deszczem dokumentów; wspólne jedzenie posiłków w barze mlecznym — to rutynowe elementy pracy streetworkera. Dzięki nim dostrzegłam, jak silnie i niewidocznie z zewnątrz jest to środowisko powiązane. Osoby bezdomne znają się i wspólnie spędzają czas, informacje szybko się rozprzestrzeniają: wiadomo, w której placówce warto się schronić, gdzie można pożyczyć ciekawe książki, kto się przeprowadził, kto umarł. Osoby bezdomne identyfikują się z bezdomnością lub nie, ale czują swoją odrębność od osób „domnych”, mimo że nie zawsze darzą się wzajemną sympatią. Wyróżnia je stygmat, który włącza w środowisko o unikatowych zwyczajach, normach, wartościach, języku. Takie zanurzenie streetworkera w środowisko osób bezdomnych rozwija etnograficzną perspektywę emiczną (Radice 2011; Geertz 2005).

Poznanie świata społecznego z perspektywy osób bezdomnych jest możliwe dzięki długotrwałym relacjom, jakie streetworkerzy nawiązują z tą grupą. Dają im one dostęp do szczególnych kontekstów i doświad-

zostać ozdobiona kwiatami, a osoby bezdomne dyskutują między sobą, jak najtaniej i najłatwiej ogrzać swoje pomieszczenia (zob. Nóżka 2020a, 2020b).

⁹ Marcin Banasik, *Kraków: Ogrzewalnia dla bezdomnych rozpala coraz większe emocje [zdjęcia]*, „Dziennik Polski”, 13 lipca 2019 (<https://dziennikpolski24.pl/krakow-ogrzewalnia-dla-bezdomnych-rozpala-coraz-wieksze-emocje-zdjecia/ar/c1-14311763> [dostęp: 08.06.2025]); Marcin Banasik, *Kraków: Miasto chce otworzyć ogrzewalnię dla bezdomnych na Salwatorze. Mieszkańcy protestują*, „Gazeta Krakowska”, 4 września 2020 (<https://gazetakrakowska.pl/krakow-miasto-chce-otworzyc-ogrzewalnie-dla-bezdomnych-na-salwatorze-mieszkanicy-protestuja/ar/c1-15160424> [dostęp: 11.06.2025]).

ceń ludzi głęboko wykluczonych, wśród których rozumienie niektórych pojęć jest rozbieżne z rozumieniem ich przez badacza etnograficznego (Radice 2011). Pozwalają na pogłębienie wiedzy o mechanizmach działania, a na podstawie znanych streetworkerom indywidualnych historii życiowych¹⁰ — które często wymykają się prostym klasyfikacjom i pokazują złożoność strategii przetrwania — etnografowie mogą redefiniować kategorie bezdomności i budować nowe modele tego zjawiska. Regularność kontaktów w długim czasie umożliwia obserwację zmian sytuacji na przestrzeni miesięcy czy lat, co daje podstawę do uchwycenia procesualności zjawisk społecznych, a nie tylko ich statycznego obrazu. Pozwala to na śledzenie trajektorii i zmian w sposobie użytkowania przestrzeni i szybsze wychwytywanie nowych zjawisk i zagrożeń, które mogą umknąć przy długoterminowej obserwacji ograniczonej terytorialnie (Gowan 2010; Hopper 2003).

(B) Etnograficzne teorie, metody i narzędzia badawcze

Diagnozę opracowuję przy użyciu zróżnicowanych metod, takich jak obserwacja (por. Duneier 2011; Czyński 2021), rozmowy i wywiady z osobami bezdomnymi, z osobami z najbliższego otoczenia lub rodziny, specjalistami w różnych dziedzinach (Spradley 1979), pozyskiwanie i analiza dokumentów, notatki terenowe i zapiski (Wolfinger 2002), spacerowanie badawcze, badania śledcze oraz mapowanie miejsc pobytu bezdomnych (Gierczyk, Dobosz 2016). Są to etnograficzne metody rozpoznania sytuacji, adaptowane na potrzeby streetworkingu. I tak zapiski marzeń i wizji siebie w przyszłości osób bezdomnych pomagają wytyczyć cele pracy socjalnej; *go-along* pomaga lepiej wykorzystać przestrzeń publiczną do osiągnięcia tych celów, a poprzez to do usamodzielniania tych osób; obserwacja uczestnicząca pomaga interpretować detale — takie jak układ przedmiotów mających znaczenie dla osób bezdomnych, sposoby organizowania miejsc pobytu — i pozwala lepiej rozumieć, jak adaptują je na dom.

¹⁰ Przykładem może być sytuacja bezdomnego mężczyzny, który nie chce zamieszkać w swoim domu na wsi, ponieważ nie ma tam dużych śmietników, z jakich nauczył się czerpać zyski.

Warunkiem uzyskania głębokiego rozumienia „świata ludzi bezdomnych”, co przyczynia się do planowania skuteczniejszej pomocy, jest naukowe osadzenie go w szerszym, złożonym kontekście struktur społecznych. Bezdomność to zjawisko wielowymiarowe, które wykracza poza brak dachu nad głową i obejmuje doświadczenie wykluczenia, marginalizacji oraz odmiennego postrzegania czasu i przestrzeni. Ta złożoność jest przedmiotem naukowego opisu, a kluczowe tematy badawcze to negocjowanie relacji ze społeczeństwem (Gowan 2010; Hopper 2003), dynamika praktyk życia w przestrzeni publicznej (Duneier 2001; Wacquant 2008), unikalne normy i strategie przetrwania (Glasser 2012), redefiniowanie pojęć takich jak dom (Ravenhill 2008; Nóżka 2020a, 2020b), system wsparcia (Declerck 2004; Kuźma 2015), miejsce (Radice 2011), odrzucanie pomocy w formie instytucjonalnych schronisk (Wasserman 2007). Bezdomność jest przedmiotem zainteresowania etnografii także pod kątem relacji i struktur społecznych w grupie (Ravenhill 2008), przypisania stygmatu — który często prowadzi do silniejszej solidarności w ramach grupy, a jednocześnie do izolacji od społeczeństwa większościowego (Phelan i in. 1997). Badania prowadzone w terenie pozwalają odkryć, jak osoby bezdomne radzą sobie z narzuconymi regułami i w jaki sposób reinterpretują swoje doświadczenia. Rzucają światło na język i narracje osób wykluczonych, ich sposób mówienia o sobie, swojej przeszłości, lękach i nadziejach. To nauka daje kategorie analityczne i ramy poznawcze obserwowanym mechanizmom i strategiom stosowanym przez osoby bezdomne, odkrywa rozwiązania dla świata praktyki oraz rozwija metody pracy. Dzięki dobrym podstawom teoretycznym streetworker pełniej analizuje, interpretuje i wykorzystuje zgromadzone informacje, profesjonalizuje metody i narzędzia pracy oraz poszerza ich repertuar. Etnografia pokazuje, jak osoby bezdomne tworzą własne mikrospołeczności, jak negocjują swoje miejsce w przestrzeni publicznej, jak budują tożsamość i strategie przetrwania w warunkach wykluczenia, dostarcza narzędzi do analizy nieformalnych sieci wsparcia, relacji między osobami bezdomnymi i ich otoczeniem (mapowanie relacji społecznych i sieci wsparcia). Unaukowanie procesualności obserwowanej w życiu osób bezdomnych umożliwia streetworkerom między innymi poznanie schematu zmian w życiu ludzi w środowisku ulicznym i wykorzystanie tej wiedzy.

Etap realizacji planu pomocy

(A) Autoetnografia i autorefleksja etyczna

W realizacji planu pomocy stosuję zróżnicowane metody: modelowanie, prowadzenie mediacji (między osobami bezdomnymi, środowiskiem lokalnym, instytucjami; zob. Dębski 2014), dialog motywujący, narzucanie wymagań i ograniczeń, działania edukacyjne, poszerzanie oferty pomocowej, poradnictwo, konfrontacja¹¹ i inne (Kadela, Kowalczyk 2014). Działania te realizuję przy bezwzględnym zachowaniu zasad etycznych (zob. Kodeks Etyczny Polskiego Towarzystwa Pracowników Socjalnych). Prowadzenie pracy socjalnej na tym etapie wiąże się z refleksją nad własną rolą i postawą w procesie pomagania, streetworker bowiem wykorzystuje nie tylko zasoby odbiorcy i otoczenia, ale i swoją osobowość — narzędziem pracy jest on sam (Kadela, Kowalczyk 2014). Dlatego zawod ten wykonują odpowiednio przygotowani profesjonaliści, wyposażeni w wiedzę (z zakresu socjologii, psychologii, pedagogiki, politologii, prawa i edukacji zdrowotnej), umiejętności (interpersonalne, organizacyjne, dokumentacyjne, radzenia sobie ze stresem i presją czasu, mediów) i predyspozycje osobowościowe (empatia, cierpliwość, poczucie humoru, entuzjazm oraz asertywność). Autoetnografia umożliwia refleksję nad własną rolą w procesie pomagania oraz uwrażliwia na pojawiające się problemy etyczne (Ellis, Adams, Bochner 2011). Pozwala lepiej rozumieć, jak relacje z osobami bezdomnymi oraz własne doświadczenia i emocje wpływają na interpretację informacji, co przekłada się na działania bardziej świadome, skuteczniejsze planowanie wsparcia i interwencji. Zasady lojalności i uczciwości w badaniach pomagają unikać paternalistycznej troski, wykorzystywania relacji władzy (Nózka, Gajda 2025).

¹¹ W swojej pracy niejednokrotnie stałam wobec konieczności konfrontowania osoby z trudną prawdą o jej stanie zdrowia. Zdarzyło mi się to w przypadku mężczyzny, który mimo widocznych objawów choroby nowotworowej twarzy zaprzeczał jej istnieniu. Wiedziałam, że uświadomienie sobie własnej choroby stanowi warunek niezbędny do podjęcia leczenia. Rozważałam nawet użycie lustra, by umożliwić mu zobaczenie siebie i skonfrontowanie się z rzeczywistością; pomysł jednak zarzuciłam, uznając, że taki krok mógłby być dla tej osoby zbyt trudny. Ostatecznie, w wyniku rozmów motywujących, mężczyzna zdecydował się na leczenie. Sytuacja ta pokazuje, jak ważne jest etyczne i indywidualne podejście.

Wiedza o tym, jak stereotypy determinują postrzeganie osób bezdomnych, a stygmaty wiążą z bezdomnością (Phelan i in. 1997), umożliwia streetworkerom opracowywanie metod pracy ze stygmatą.

(B) Hybrydowe role, narzędzia i indukcyjne triangulacje:
od map kryzysowych do *action ethnography* i *embedded ethnography*

Streetworking może dostarczyć etnografii świeżej perspektywy w podejściu do metod badań terenowych. Praca *outreach* wymusza mobilność i elastyczność: wsparcie i interwencje prowadzone są w ruchu, a towarzyszenie osobom bezdomnym w ich codziennych trasach i aktywnościach pozwala na zbieranie danych w naturalnym kontekście przestrzennym i społecznym. Streetworkerzy zaznajomieni ze specyfiką wyboru miejsc przez osoby bezdomne odbierają przestrzeń z perspektywy jej użytkowników. Z kolei współpraca i wymiana informacji z różnymi podmiotami (Strażą Miejską, organizacjami pozarządowymi) umożliwia pełniejsze zrozumienie dynamiki tej przestrzeni. Tym samym praca pomocowa w terenie służyć może rozwojowi metod takich jak *walk-and-talk* i *go-along* (Pranka 2020; Kusenbach 2003). Udzielając pomocy, streetworkerzy aktywnie angażują osoby bezdomne w proces decyzyjny, wspierają ich autonomię i rozwój kompetencji życiowych, co jest bliskie *action research* oraz *action ethnography* (Vincett 2024). Podobnie łączenie ról streetworkera i etnografa — na przykład w autoetnograficznym badaniu sposobów wykorzystania metod i pojęć etnografii ulicy w pogłębionej analizie doświadczeń osób bezdomnych czy w badaniu własnej organizacji w ramach *embedded ethnography* — otwiera możliwości rozwoju metodologii etnograficznie zorientowanej pracy socjalnej, zakorzenionej w realiach ulicy.

Dokumentowanie dat, miejsc pobytu, rodzajów udzielonej pomocy, interwencji oraz zdarzeń mających miejsce w przestrzeni publicznej składa się na szczegółowe bazy danych. Niektóre zjawiska odwzorowywane są w postaci map tworzonych na wewnętrzny użytek (np. mapy miejsc pobytu grożących zamrażnięciem, mapy organizacji wspierających)¹². Te

¹² W Krakowie z inicjatywy organizacji pozarządowych, we współpracy ze streetworkerami lub niezależnie, powstawały ogólnodostępne mapy związane z bezdomnością: mapa pusto-

indukcyjne narzędzia badawcze powstają oddolnie — w odpowiedzi na realne potrzeby i obserwacje terenu — i są dostosowane do dynamicznych, często kryzysowych sytuacji. Mogą być użyte do rozwoju takich technik jak mapy poznawcze, deliberacje, podróże badawcze (Gierczyk, Dobosz 2016).

Etap zakończenia i ewaluacji

Refleksja wyznaczająca obszary do poprawy

Ostatni etap działań pomocowych — często niedoceniany i pomijany w analizach, a nierzadko obciążający emocjonalnie — to ich zakończenie. Z moich doświadczeń wynika, że niektóre osoby po wyjściu z bezdomności unikają kontaktu ze streetworkerem, ponieważ przypomina im on o trudnym okresie życia. Inne natomiast utrzymują relację przez lata, traktując streetworkera jak przyjaciela lub próbując przekroczyć granice zawodowe. Wiedza o motywacjach ludzi oraz o sposobie życia grup wykluczonych pozwala zachować się profesjonalnie w sytuacjach spotkania pomocowego i badawczego, zrównoważyć wywieranie wpływu z zachowaniem neutralności (Mathew 2020). Z kolei badanie i systematyczna ewaluacja skutków działań interwencyjnych, przyczyniając się do identyfikacji dobrych praktyk i obszarów wymagających poprawy, profesjonalizują streetworking.

ZAKOŃCZENIE

Elżbieta Tarkowska (2000) poszukując odpowiedzi na pytania, czym jest bieda i jak się w niej żyje, stawiała je przede wszystkim tym, którzy jej doświadczają — dawała możliwość mówienia niesłyszczanym dotąd bohaterom i włączała ich w proces badawczy. Moje doświadczenie z poziomu ulicy, niedostępne i nieznanne ludziom spoza niej, nie pozostało bez wpływu na moje życie osobiste. Nie tylko zatarło granice między dwoma odrębnymi światami i zwiększyło tolerancję na ubóstwo

stanów (już niedostępna), mapa bezdomnego Krakowa projektu Natalii Martini (zob. Mapa Kraków Bezdomny, <https://krakowbezdomny.pl/>).

materialne, zdrowotne i kulturowe, lecz także rozbudziło potrzebę głębszego zrozumienia procesów społecznych. Dostrzeżenie nieefektywności wielu działań pomocowych, zbyt wąskiego definiowania bezdomności w pomocy społecznej, (nie)aktualności niektórych ram teoretycznych czy w końcu niepełne wykorzystanie potencjału zgromadzonych danych i notatek¹³ skierowało mnie ku akademii. Łącząc role pracownika socjalnego i badacza naukowego, dostrzegłam, że obie te działalności mogą przynosić sobie wzajemne korzyści oraz że brakuje opracowań naukowych w tym obszarze. Z mojej analizy wynika, że streetworking wnosi do poznania naukowego cenny wgląd w realia życia na ulicy, uważność i wrażliwość w poszukiwaniu środowisk i zdobywaniu ich zaufania. Pozwala ujrzeć całe spektrum historii ludzkich, inspirując do nowych podejść i pytań badawczych. Może stać się punktem wyjścia do badania relacji osób bezdomnych z przestrzenią miejską¹⁴, stylem życia kształtowanym przez miasto, roli biurokracji czy infrastruktury w codzienności osób bezdomnych. Metody i refleksyjność etnograficzna czynią streetworkera bardziej otwartym na złożoność zjawisk w polu jego interwencji, pozwalają uchwycić dynamikę wykluczenia w szerszym kontekście społecznym. Tworząc ramy teoretyczne dla zdobywanych informacji, wspierają rozwój profesji streetworkera i pozwalają działać skuteczniej oraz w nowych obszarach (np. praca ze stygumą). Podsumowując, dwukierunkowa (hybrydowa) współpraca przynosi korzyści w zakresie budowania bardziej adekwatnych modeli pomocy, głębszego rozumienia zjawisk społecznych oraz zmiany stereotypów i prawa. Kluczem do ich uzyskania jest nie tyle trwałe połączenie roli pracownika pomocowego i naukowego, ile wzajemna uważność, dialog i gotowość do uczenia się od siebie nawzajem.

¹³ Streetworker podczas diagnozy zbiera wiele danych, na tym etapie bowiem nie jest możliwe zdecydowanie, które informacje będą potrzebne w procesie pomagania. Dopiero z nich wyłania się obraz sytuacji osoby. Nie wszystkie zgromadzone informacje są potem w pełni wykorzystywane, mimo że mają ogromny potencjał naukowy.

¹⁴ Na przykład sposobu zagospodarowywania miejsc porzuconych w mieście i walki o te miejsca ze służbami publicznymi i urzędami (np. Zarząd Zieleni Miejskiej) czy rywalizacji osób bezdomnych o miejsca Niemieszkalne oraz miejsca zdobywania funduszy, jak altany śmietnikowe czy parkingi supermarketów. W przypadku choroby osoby bezdomne mogą nie godzić się na hospitalizację w obawie przed utratą swojego terenu pracy.

Podziękowania

Składam podziękowania Profesor Marcjannie Nóżce za pomoc w ukiernkowaniu refleksji badawczej i wsparcie metodologiczne.

BIBLIOGRAFIA

- Biernat Tomasz, 2009, *Doświadczenia streetworkingu za granicą. Analiza czterech programów*, „Wychowanie na co Dzień”, 3, s. 19–22.
- Casey Rionach, Goudie Rosalind, Reeve Kesia, 2008, *Homeless Women in Public Spaces: Strategies of Resistance*, „Housing Studies”, 23(60), s. 899–916.
- Cieślak Andrzej, 2016, *Streetworking w pracy z osobami bezdomnymi*, w: Adam Gancarz (red.), *Wielokulturowość — doświadczanie Innego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 56–64.
- Czyński Marek, 2021, *Street Anthropology — A Culture of Mobility*, „Przestrzeń i Forma”, 45, s. 109–136.
- Declerck Patrick, 2004, *Rozbitkowie: rzecz o paryskich kłoszardach*, tłum. Anna Głowacka, Jarosław Kaczmarek, Muza, Warszawa.
- Dębski Maciej, 2014, *Wybrane metody pracy z bezdomnymi*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa.
- Dębski Maciej, Michalska Anna (red.), 2012, *Podręcznik streetworkera bezdomności*, Pomorskie Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności, Gdańsk.
- Duneier Mitchell, 2001, *Sidewalk*, Farrar, Straus and Giroux, New York.
- Ellis Carolyn, Adams Tony E., Bochner Arthur P., 2011, *Autoethnography: An overview*, „Forum: Qualitative Social Research”, 12(1) (<https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1589/3095> [dostęp: 29.07.2025]).
- Forma Paulina, Kanabrocka Anna, Łach Kamila, 2023, *Streetworking. The stage of environment study. Theoretical-practical study*, „Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne”, 43, s. 507–518 (<https://doi.org/10.25951/12964>).
- Frysztański Krzysztof, 2019, *Wokół pracy socjalnej. Od koncepcji i teorii do kontekstów empiryczno-aplikacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Geertz Clifford, 2005, *Interpretacja kultur. Wybrane eseje*, tłum. Barbara Janicka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Gierczyk Marcin, Dobosz Dagmara, 2016, *Możliwości metodologiczne w badaniach problemów społecznych — perspektywa partycypacyjna*, „Pedagogika Społeczna”, 2, s. 151–165.
- Girczys-Poedniok Katarzyna, Pudło Robert, Szymłak Agnieszka, Pasierb Natalia, 2014, *Zastosowanie terapii z udziałem zwierząt w praktyce psychiatrycznej*, „Psychiatria”, 11(3), s. 171–176.
- Glasser Irene, 2012, *Ethnographies of home and homelessness*, w: Susan J. Smith (red.), *International Encyclopedia of Housing and Home*, Elsevier, Amsterdam, t. 2, s. 119–123.
- Glasser Irene, Bridgman Rae, 2001, *Review of braving the street: the anthropology of homelessness*, „Anthropologica”, 43(2), s. 292–294.

- Gowan Teresa, 2010, *Hobos, Hustlers, and Backsliders: Homeless in San Francisco*, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Hopper Kim, 2003, *Reckoning with Homelessness*, Cornell University Press, Ithaca.
- Jemielniak Dariusz, 2013, *Netnografia, czyli etnografia wirtualna — nowa forma badań etnograficznych*, „Prakseologia”, 154, s. 97–116 (<https://doi.org/10.5281/zenodo.54805>).
- Jęczeń Jarosław, 2013, *Streetworking — uczestnictwo czy alienacja?*, w: Jarosław Jęczeń, Bernarda Lelonek-Kuleta (red.), *Granice streetworkingu*, Wydawnictwo Polihymnia, Lublin–Eichstätt–Ingolstadt, s. 11–12.
- Kadela Katarzyna, Kowalczyk Jacek, 2014, *Standardy pracy socjalnej. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne*, Wydawnictwo WRZOS, Warszawa.
- Kostera Monika, 2011, *Wstęp. Badania etnograficzne organizacji*, w: Monika Kostera (red.), *Etnografia organizacji. Badania polskich firm i instytucji*, Scholar, Warszawa, s. 7–19.
- Kotlarska-Michalska Anna, 2003, *Pracownik socjalny jako badacz i strateg — nowe wyzwania w kształceniu*, w: Ewa Kantowicz, Andrzej Olubiński (red.), *Działanie społeczne w pracy socjalnej na progu XXI wieku*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń, s. 31–43.
- Kozinets Robert V., 2012, *Netnografia. Badania etnograficzne online*, tłum. Maja Brzozowska-Brywczyńska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Krzemińska Anna, 2016, *Zabezpieczenie i ponowne wykorzystanie dokumentacji badań naukowych (tzw. surowych danych) — teoria i praktyka*, w: Dorota Krystyna Rembiszewska, Konrad Kazimierz Szamryk (red.), *Archiwa w nauce, nauka w archiwach*, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok, s. 11–22.
- Kusenbach Margarethe, 2003, *Street phenomenology: the go-along as ethnographic research tool*, „Ethnography”, 4(3), s. 455–485 (<https://www.jstor.org/stable/24047846>) [dostęp: 23.05.2025]).
- Kuźma Inga B., 2015, *Domy bezdomnych: badania sytuacji kryzysowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Lewis Sarah J., Russell Annette J., 2011, *Being embedded: A way forward for ethnographic research*, „Ethnography”, 12(3), s. 398–416.
- Lucas Jeffrey W., Phelan Jo C., 2012, *Stigma and Status: The Interrelation of Two Theoretical Perspectives*, „Social Psychology Quarterly”, 75(4), s. 310–333 (<https://doi.org/10.1177/0190272512459968>).
- Marcus George E., 1995, *Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography*, „Annual Review of Anthropology”, 24(1), s. 95–117.
- Mathew Bincy, 2020, *Engagement and responsibility: ethical challenges of doing an ethnography on the streets of Delhi*, International Health Policies (<https://www.internationalhealthpolicies.org/featured-article/engagement-and-responsibility-ethical-challenges-of-doing-an-ethnography-on-the-streets-of-delhi/>) [dostęp: 20.01.2025]).
- Nózka Marcjanna, 2020a, *Dom przemyślany na nowo. Przestrzeń domowa z perspektywy opinii i praktyk osób bezdomnych*, „Praca Socjalna”, 35(1), s. 117–134.
- Nózka Marcjanna, 2020b, *Rethinking homelessness. Residence and the sense of home in the experience of homeless people*, „Housing, Theory and Society”, 37(4), s. 496–515.
- Nózka Marcjanna, Gajda Karolina 2025, *Podejście oparte na lojalności w badaniach jakościowych. Rzecz o niestygmatyzowaniu w dążeniu do etycznych standardów w relacjach badających–badani*, w: Krzysztof Piotrowski, Katarzyna Roźniatowska (red.), *Etyczny wymiar*

- jakościowych badań społecznych. *Doświadczenia, dylematy, refleksje*, Universitas, Kraków, s. 43–63.
- Phelan Jo C., Link Bruce G., Moore Robert E., Stueve Ann, 1997, *The stigma of homelessness: the impact of the label 'homeless' on attitudes toward poor persons*, „Social Psychology Quarterly”, 60(4), s. 323–337.
- Pink Sarah, 2001, *Doing Visual Ethnography: Images, Media and Representation in Research*, SAGE Publications, London.
- Pranka Maruta, 2020, *The walk-and-talk methodology — researching place and people*, „SHS Web of Conferences”, 85: 03007 (<https://doi.org/10.1051/shsconf/20208503007>).
- Radice Martha, 2011, *Ethnography of the Street: When is a place not a place?*, „Anthropology News”, 52(3) (<https://doi.org/10.1111/j.1556-3502.2011.52313.x>).
- Rakowski Tomasz, 2009, *Łowcy, zbieracze, praktycy niemocy. Etnografia człowieka zdegradowanego, słowo/obraz terytoria*, Gdańsk.
- Ravenhill Megan, 2008, *The Culture of Homelessness: An Ethnographic Study*, Ashgate, Aldershot.
- Sharma Hemant Lata, Sarkar Chiranjit, 2019, *Ethnography research: An overview*, „International Journal of Advance and Innovative Research”, 6(2) ((PDF) ETHNOGRAPHY RESEARCH: AN OVERVIEW [dostęp: 17.05.2025]).
- Smith Robin James, Hall Tom, 2016, *Pedestrian circulations: Urban ethnography, the mobilities paradigm and outreach work*, „Mobilities”, 11(4), s. 498–508 (<https://doi.org/10.1080/17450101.2016.1211819>).
- Spradley James P., 1979, *The Ethnographic Interview*, Holt, Rinehart and Winston, New York.
- Szarfenberg Ryszard, 2017, *Teoria i praktyka polityki społecznej*, „Studia BAS”, 2, s. 9–36.
- Szluz Beata, 2014, *Streetworking jako nowa forma interwencji i pracy z osobami wykluczonymi społecznie*, „Seminare. Poszukiwania Naukowe”, 35(2), s. 101–111 (<https://doi.org/10.21852/sem.2014.2.08>).
- Taboas Amanda, Doepke Karla, Zimmerman Corinne, 2023, *Preferences for identity-first versus person-first language in a US sample of autism stakeholders*, „Autism”, 27(2), s. 565–570 (<https://doi.org/10.1177/13623613221130845>).
- Tarkowska Elżbieta, 2016, *Bliżej biednego — doświadczenia i potrzeby badawcze*, „Kultura i Społeczeństwo”, 60(4), s. 183–199 (<https://doi.org/10.35757/KiS.2016.60.4.12>).
- Tarkowska Elżbieta, 2000, *Styl życia biednych rodzin w przeszłości i w teraźniejszości: charakterystyka badania*, w: Elżbieta Tarkowska (red.), *Zrozumieć biednego*, Typografika, Warszawa.
- Tokarska-Bakir Joanna, 2004, *Żydzi czarni i czerwoni*, „Teksty Drugie”, 1, s. 223–235.
- Vincett Joanne, 2024, *What is action ethnography? Reconsidering our intentions for impact in ethnographic practice*, „Journal of Organizational Ethnography”, 13(3), s. 466–481 (<https://doi.org/10.1108/JOE-12-2023-0071>).
- Wacquant Loïc, 2008, *Urban Outcasts. A Comparative Sociology of Advanced Marginality*, Polity, Cambridge.
- Wasserman Jason Adam, 2007, *American refugees: An ethnographic study of the street homeless*, University of Alabama at Birmingham [praca doktorska] („American Refugees: an Ethnographic Study of the Street Homeless*” by Jason Adam Wasserman [dostęp: 21.01.2026]).

- Williams Joseph, 2022, *Within Reach: An ethnographic study of homeless outreach in Manhattan*, Cardiff University, School of Social Sciences [praca doktorska] (Microsoft Word — Within Reach-An Ethnographic Study of Homeless Outreach in Manhattan.docx [dostęp: 20.01.2026]).
- Wolfinger Nicholas H., 2002, *On writing fieldnotes: Collection strategies and background expectations*, „Qualitative Research”, 2(1), s. 85–95 (<https://doi.org/10.1177/1468794102002001640>).
- Żychowska-Skiba Dorota, 2023, *Person-first language or identity-first language in relations to people with disabilities in public discourse*, „Polityka Społeczna”, 2, s. 28–34 (<https://doi.org/10.5604/01.3001.0053.4169>).

Kodeks Etyczny Polskiego Towarzystwa Pracowników Socjalnych (Kodeks Etyczny Polskiego Towarzystwa Pracowników Socjalnych [dostęp: 27.07.2025]).
Ustawa o pomocy społecznej, POPZ_Ustawa_o_pomocy_spoecznej (1).pdf.

Abstrakt

Artykuł stanowi osobistą refleksję streetworkerki pracującej z osobami bezdomnymi w Krakowie. Autorka, która łączy doświadczenia terenowej pracowniczki pomocowej z perspektywą badaczki, opisuje swoje podróże między pracą pomocową a działalnością naukową, ukazując wzajemne inspiracje streetworkingu i etnografii. Analizuje podobieństwa i różnice obu podejść, wskazując na możliwość wzbogacenia badań nad bezdomnością dzięki praktycznym narzędziom pracy streetworkera oraz na wartość etnograficznej refleksyjności w pracy pomocowej. Tekst kieruje uwagę na znaczenie relacji, empatii i etyki w obu rolach, pokazując ich komplementarność, a jego celem jest uwypuklenie korzyści wynikających z dwukierunkowej współpracy, przynoszącej w analizie bezdomności wartość poznawczą i aplikacyjną.

słowa kluczowe: streetworking, etnografia, bezdomność, relacja pomocowa, badania terenowe, metodologia partycypacyjna

FROM STREETWORKER TO ETHNOGRAPHER: A PERSONAL JOURNEY BETWEEN THE STREET AND ACADEMIA

Karolina Gajda
(Jagiellonian University)

Abstract

The article constitutes a personal reflection by a streetworker working with homeless people in Kraków. The author combines the experiences of a field

social worker with a researcher's perspective, and describes her journey between support work and academic inquiry, showing the mutual inspirations generated by streetworking and ethnography. She analyzes the similarities and differences between the two approaches, pointing to the potential enhancement of homelessness research through practical tools used by streetworkers, as well as the value of ethnographic reflexivity in support work. By drawing attention to the importance of relationships, empathy, and ethics in both roles, and demonstrating their complementarity, the text aims to highlight the benefits deriving from two-way cooperation, bringing cognitive and applied value to the analysis of homelessness.

keywords: streetworking, ethnography, homelessness, helping relationship, field research, participatory methodology